

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147:[33]

К.Ю. АКУЛЕНКО

ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОНЕНТІВ, КРИТЕРІЇВ ТА ПОКАЗНИКІВ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті розглянуто поняття готовності до професійної діяльності фахівців економічного профілю. Визначено її структуру, до якої входять компоненти професійної готовності. Обґрунтовано вибір критеріїв та показників, які характеризують кожен компонент.

Ключові слова: *готовність до професійної діяльності, фахівці економічного профілю, компонент, критерій, показник, ІКТ.*

Професійна діяльність – це складна динамічна система, до складу якої входять численні елементи, одним з яких є готовність. На сучасному етапі розвитку освіти з'явилась тенденція до надання студентам знань, умінь і навичок із метою формування готовності до майбутньої професійної діяльності. Для того, щоб сформувати фахівця-економіста, морально та психологічно підготовленого до фахової діяльності, необхідно чітко визначити компоненти, які формують структуру готовності. Особливу увагу необхідно приділяти визначенню критеріїв і показників, завдяки застосуванню яких у навчальному процесі відбуватиметься формування готовності до професійної діяльності.

З кінця XIX – початку XX ст. почала досліджуватись проблема готовності фахівців до професійної діяльності. Її вивчали у зв'язку з проникненням у психічні процеси людини. Саме в цей період склалося розуміння готовності як настанови (О. Кюльпе, К. Марбе, Д. Узнадзе). У зв'язку із дослідженнями педагогічної діяльності 70-х рр. XX ст. проблему готовності досліджують К. Дурай-Новакова, Л. Кондрашова, А. Ліненко, В. Моляко, О. Мороз, В. Сластьонін та ін. [1, с. 90]. Такі науковці, як М. Дьяченко, Л. Кандилович і В. Пономаренко у своїх дослідженнях трактують готовність як активнодіючий стан особистості, що відображає зміст поставленого завдання й умови його здійснення, та розглядають її компоненти [2, с. 34]. Як бачимо, чимало науковців розглядають структуру готовності з точки зору підготовки особистості з вищою освітою. Структуру професійної готовності фахівців економічного профілю на сучасному етапі досліджують: І. Носач, В. Різник, С. Тарасова та ін. Структура готовності фахівця з вищою економічною освітою, на нашу думку, розкрита не достатньою мірою. Вимоги до фахівців періодично зазнають змін, що спричиняє постійну зміну її окремих критеріїв і показників.

Мета статті – розкрити компоненти, критерії та показники професійної готовності майбутніх фахівців економічного профілю, враховуючи сучасні перетворення та зміни в системі освіти й економічній галузі.

Професійна готовність є важливою передумовою для здійснення фахової діяльності студентами після завершення ВНЗ. Вона дає змогу виконувати профе-

сійні обов'язки та застосовувати набуті компетентності. Рівень готовності випускника ВНЗ впливає на його адаптацію до умов праці, налаштованість на самонавчання та підвищення кваліфікації, аналізу й обробки потоків економічної інформації та прийняття рішень у межах власної компетенції.

Готовність до діяльності розглядається в сучасній психологічній, соціологічній і філософській літературі як цілісне направлене вираження особистості, яке містить мотиви, погляди, переконання, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння і навички, налаштованість на професійну діяльність та поведінку, котра характеризує сформованість її якостей для виконання діяльності обраної професії [3, с. 75].

Розглянемо думки науковців щодо компонентів професійної готовності. У структурі професійної готовності К. Дурай-Новакова розрізняє такі компоненти готовності до професійної діяльності: мотиваційний – професійно значущі потреби, інтереси та мотиви професійної діяльності; емоційно-вольовий – відповідальність за прийняття професійних рішень, самоконтроль, вміння управляти діями, які необхідні для виконання професійних обов'язків; операційно-дієвий – мобілізація й актуалізація професійних знань, умінь і навичок, адаптація до професійних умов діяльності; орієнтаційно-пізнавальний – знання вимог обраної професії та уявлення про її зміст, володіння засобами вирішення професійних завдань; настановчо-поведінковий – готовність професійно виконувати завдання [4, с. 240].

В. Сластьонін виділяє такі компоненти готовності до професійної діяльності: психологічний – спрямованість на професійну діяльність, наявність інтересу до предмета діяльності, самовдосконалення в обраній галузі, розвинуте професійне мислення; науково-теоретичний – необхідний обсяг спеціальних, суспільно-політичних і психологічних знань; практичний – професійні вміння і навички; психофізіологічний – передумови, які сприяють оволодінню професійною діяльністю та сформованість професійно значущих якостей особистості; фізичний компонент – стан здоров'я і фізичного розвитку відповідно до вимог професійної діяльності [5, с. 123].

Вивчаючи готовність до професійної діяльності економістів В. Різник дав таке визначення цьому поняттю: “готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей – це складне особистісне утворення, що є комплексним відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності” [6, с. 137].

Науковці, які досліджують структуру професійної готовності фахівців економічного профілю, характеризують її таким чином. У дисертаційній роботі І. Носач описала проблему формування професійних умінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін. Вона виділила такі компоненти готовності економіста до професійної діяльності, як мотиваційний, ціннісний, когнітивний і професійна самосвідомість [7, с. 105]. С. Тарасова вивчає вимоги до професійної діяльності менеджерів фінансово-економічного профілю. Згідно з її дослідженнями, до структури готовності майбутніх менеджерів належить інформаційна, мотиваційна, психологічна і рефлексивна складові [8, с. 13].

Важливим елементом готовності студентів до професійної діяльності є сформованість у них економічного мислення. Передумовою появи такого типу мислення є прагнення людей здійснювати дії, від яких найбільша користь. “Економічне мислення пов'язане із ситуацією вибору, що полягає в аналізі та співвіднесенні очікуваних прибутків чи вигоди з витратами на їх отримання. Вибір можливий за наявності двох або більше варіантів альтернативних дій” [9, с. 40].

Характеристики економічного мислення висвітлює у своїй праці П. Хейне [10, с. 197]:

- індивідуальність – прийняття економічного рішення на основі мислин-невих операцій;
- раціональність – здійснення виконання прийнятих рішень відбувається після оцінювання всіх позитивних і негативних моментів. Дії, здійснені на основі загальноприйнятих шаблонів і стереотипів, емоційні та неусвідомлені, раціональними не є;
- загальність – функціонування механізмів економічного способу мислення, як і всі суспільні відносини є результатом процесів ринкового типу.

Економічне мислення повинно постійно змінюватися, враховуючи зміни розвитку економіки. Для своєчасності врахування змін важливо використовувати ІКТ у професійній діяльності.

Узагальнивши думки вчених щодо трактувань поняття “готовність” вважаємо, що готовність економістів до професійної діяльності – це складне особистісно-професійне утворення, необхідність якого зумовлена соціально-економічними потребами суспільства, яке відображає високий рівень професійної компетентності, моральної й інформаційної підготовленості кадрів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел показав, що дослідники професійної готовності, зокрема готовності економістів, основними її складовими вважають мотиви, знання вимог обраної професії, особистісні якості, необхідний рівень здібностей, самоорганізація та професійні – знання, уміння і навички. На нашу думку, до компонентів готовності варто зарахувати такі: мотиваційний, когнітивний і орієнтаційно-професійний.

Вважаємо за необхідне виявити критерії та показники налаштованості студентів до навчання і набуття глибоких теоретичних знань та практичних навичок, усвідомлення того, який рівень знань необхідний для здобуття кваліфікації, важливості вмінь використання ІКТ та постійного самовдосконалення. Для коректного визначення критеріїв та показників потрібно уточнити ці поняття. Критерій у педагогічних дослідженнях розглядається як об’єктивна ознака, на основі якої проводиться класифікація або порівнюються педагогічні процеси і факти, котрі вивчаються. Складовою критерію є показник. Критерій виражається конкретними показниками, які є якісно сформовані та визначені.

Мотиваційний компонент включений у структуру готовності практично всіма науковцями. Ми вважаємо, що позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності слугує рушійною силою для здобуття знань за фахом. Позитивна налаштованість відносно майбутньої професійної діяльності є одним із критеріїв, який формує стійку мотивацію й емоційно-позитивне ставлення до професії. Така налаштованість виражається у спрямованості студентів до посиленого вивчення фахових дисциплін, вираженій зацікавленості в особливостях перебігу економічних процесів, налаштованості на отримання робочого місця за фахом. Крім цього, вона виражається в розумінні студентами важливості та значущості для суспільства обраної професії. На випускних курсах у майбутніх фахівців економічного профілю повинне виникнути бажання застосувати свої знання на практиці, що виражається в бажанні влаштуватися на роботу за фахом. У разі отримання такого робочого місця студент налаштований позитивно щодо економічної діяльності, швидко адаптується до зміни з навчальної діяльності на

професійну. До показників критерію емоційно-позитивного ставлення до професії зараховуємо: виражену позитивну мотивацію та спрямованість до економічної діяльності; бажання працювати в економічній галузі; переконаність у важливості обраної професії; потребу застосувати свої знання та вміння в практичній діяльності; швидко адаптацію під час зміни навчальної діяльності на професійну.

Мотиваційний компонент включає в себе систему всіх видів спонукань, у тому числі, мотиви зовнішнього самоствердження. Обираючи професію економіста студенти можуть мотивуватися важливістю обраної професії, як результат можливого досягнення високого соціального становища. Велика кількість майбутніх фахівців економічного профілю в перспективі мають бажання займати високе посадове місце у своїй галузі. До показників, які виражають критерій мотивів зовнішнього самоствердження, ми зарахували: досягнення високого соціального становища; можливість просування за кар'єрою; заробітна плата; бажання обіймати високу посаду.

До поняття мотивації належать компоненти, які діють на рівні підсвідомості, тому в структуру мотивації варто включити внутрішню мотивацію студентів, яка виражається критерієм особистісної самореалізації. Рушійною силою особистісної самореалізації є бажання студентів бути перспективними та всебічно розвиватись у своїй фаховій діяльності. Майбутніми фахівцями керує мотивація виявити себе найкраще, з професійної точки зору, серед колег, як результат здійснювати сходження кар'єрою драбиною. Для досягнення таких результатів студенти повинні усвідомлювати важливість поглибленого самостійного вивчення фахових дисциплін. Критерій мотиву особистісної самореалізації відображається у таких показниках: усвідомлення необхідності посиленого вивчення окремих фахових дисциплін; бажання кар'єрного зростання; бажання виявити себе найкращим серед колег із професійної точки зору.

У структурі готовності до професійної діяльності є декілька компонентів, усі вони взаємопов'язані між собою. Мотиваційний компонент доповнюється когнітивним, який повною мірою розкриває особливості майбутньої професійної діяльності. Рівень професійної готовності студентів економічного профілю залежить від теоретичної підготовки, практичних навичок і відповідності сучасним вимогам. Під час виконання робочих завдань майбутні економісти здійснюватимуть фінансову, економічну, організаційну й управлінську діяльність, а також діяльність у галузі товарознавства та права, проведення статистичного аналізу результатів, введення бухгалтерського обліку. Для виконання таких операцій майбутній економіст повинен володіти теоретичною підготовкою, вміти робити економічні розрахунки, збирати, систематизувати та нагромаджувати інформацію. У такому випадку ВНЗ повинен забезпечити майбутніх фахівців професійними знаннями та розвинути економічне мислення. Оскільки професійна діяльність пов'язана із взаємодією з людьми (керівництво, колеги, підлеглі, клієнти), то у фахівців відбувається спілкування щодо виробничих та організаційних питань, надання консультацій з питань управління, заробітної плати, надання пільг, вирішення робітничих конфліктів тощо. На нашу думку, одним із критеріїв когнітивного компонента є теоретична готовність, до показників якої належать: наявність фундаментальних професійних знань; економічне мислення; володіння професійною термінологією.

Для того, щоб застосувати теоретичні знання, студент повинен володіти навичками їх практичного застосування. Робота фахівця економічного профілю пов'язана з обробкою потоку інформації, що надходить. У такому разі необхідними є вміння обробляти дані з використанням програмного забезпечення клієн-

та чи власного програмного забезпечення, самостійно здійснювати алгоритмізацію, вміти складати таблиці. Студенти мають бути практично готовим до розв'язання будь-яких завдань. У разі, якщо виникають нестандартні ситуації, фахівець повинен бути готовим до їх вирішення морально і практично. Основним завданням ВНЗ, у такому випадку, є підготовка студента до творчого застосування здобутих теоретичних знань. Отже, критерієм когнітивного компонента для успішного здійснення фахової діяльності є практична готовність, яка виражається такими показниками: розвинутим творчим мисленням, вмінням обробляти інформацію самостійно та з використанням програмних продуктів.

У наш час виконання фахівцем економічного профілю своїх обов'язків немислимо без використання ІКТ. Отже, на нашу думку, важливим є критерій, який виражається навичками володіння ІКТ. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології широко застосовуються в економічній сфері. Студенти повинні володіти необхідним обсягом знань з їх використання. Діяльність у сфері бухгалтерського обліку та фінансів полягає в реєстрації комерційних операцій для підприємств, організацій, складанні фінансових звітів, аналіз та підтвердження їх достовірності, складанні податкових декларацій для юридичних і фізичних осіб. На сучасному етапі розвитку ІКТ усі ці операції здійснюються за допомогою спеціальних програмних продуктів. Із використанням глобальної мережі Інтернет є можливість передавати документи, швидко перераховувати кошти на банківські рахунки, спілкуватися з колегами. Ми виділили цей критерій, оскільки раніше перед економістами не стояли завдання таких умінь і навичок. До показників критерію "навички використання ІКТ у професійній діяльності" зараховуємо такі показники: володіння загальнонеобхідними програмними продуктами; володіння програмними продуктами професійного призначення; пошук джерел професійної інформації (віртуальні джерела періодичних видань); навички спілкування з колегами щодо професійних питань у мережі Інтернет (форуми, чати).

Для успішного здійснення професійної діяльності студенти повинні орієнтуватися в тому, яке морально-психологічне та додаткове навантаження вона спричинює, знати вимоги обраної професії та мати уявлення про її зміст, володіти засобами вирішення професійних завдань і вміти оцінювати стан своєї професійної підготовленості. Критерієм орієнтаційно-професійного компонента є усвідомлення вимог професії. Студенти повинні розуміти, що їх очікує періодичне підвищення кваліфікації протягом кар'єри. Вони повинні усвідомити, що їх професія пов'язана з постійними змінами та нововведеннями. Майбутні фахівці мають зрозуміти, що їх діяльність буде пов'язана із законодавчими актами, офіційними документами й обігом великих грошових сум, тому ми вважаємо за необхідне зорієнтувати їх у тому, що майбутня професійна діяльність вимагає вміння нести відповідальність. Майбутні економісти повинні зрозуміти, що деякі рішення вимагатимуть від них швидкого реагування та здатності приймати важливі рішення. Критерій "усвідомлення вимог професії" виражається за допомогою таких показників: готовність до підвищення кваліфікації під час кар'єрного зростання; здатність нести відповідальність; здатність до прийняття важливих рішень.

Висновки. Зазначені у статті показники дадуть студентам змогу швидше адаптуватись до професійної діяльності, бути сучасними фахівцями та творчо застосовувати здобуті знання на практиці.

Здійснення аналізу поняття готовності до професійної діяльності економістів дало змогу визначити її структуру. На визначення компонентів, критеріїв і

показників вплинули особливості професійної діяльності економістів та сучасні тенденції розвитку суспільства, економіки та права.

На нашу думку, побудова навчального процесу з урахуванням зазначених елементів структури готовності дасть змогу забезпечити набуття студентами якісних та актуальних знань умінь і навичок.

Предметом подальшого дослідження є впровадження визначених компонентів готовності до професійної діяльності у структурну модель підготовки майбутніх фахівців економічного профілю.

Список використаної літератури

1. Бартенева І.О. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / І.О. Бартенева, І.М. Богданова, І.В. Бужина, Н.І. Дідусь та ін. ; ПДПУ імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – 344 с.
2. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психологический аспект / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко. – Минск : Изд-во Университетское, 1985. – 206 с.
3. Кашлев С.С. Интегративные методы обучения педагогике : учебное пособие / С.С. Кашлев. – Минск : Высшая школа, 2004. – 176 с.
4. Дурай-Навакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... д-ра пед. наук / К.М. Дурай-Навакова. – М., 1983. – 356 с.
5. Слостенин В.А. Педагогика / В.А. Слостенин. – М. : Школа–Пресс, 2000. – 512 с.
6. Різник В.В. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності у вищій школі / В.В. Різник // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси, 2008. – Вип. № 136. – С. 136–141.
7. Носач І.В. Формування професійних умінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / І.В. Носач ; Нац. авіац. ун-т. – К., 2008. – 278 с.
8. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
9. Кірей К.О. Формування професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю засобами мультимедія : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / К.О. Кірей. – Вінниця, 2008. – 283 с.
10. Хейне П. Экономический образ мышления : пер. с англ. / П. Хейне, П. Боутке, Д. Причитко. – 10-е изд. – М. : Изд. дом “Вильямс”, 2005. – 544 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013.

Акуленко Е.Ю. Определение компонентов, критериев и показателей готовности к профессиональной деятельности будущих экономистов

В статье рассмотрено понятие готовности к профессиональной деятельности специалистов экономического профиля. Определена ее структура, в которую включены компоненты профессиональной готовности. Обоснован выбор критериев и показателей, которые характеризуют каждый компонент.

Ключевые слова: *готовность к профессиональной деятельности, специалисты экономического профиля, компонент, критерий, показатель, ИКТ.*

Akulenko K. Exploration of components, criteria and indicators of readiness to the professional activity economists

In the article is examined the concept of readiness to the professional activity of economics. It is determined its structure which includes components of professional readiness. It is reasoned the choice of criteria and indicators that described each component.

Key words: *readiness to the professional activity, specialist of economic, component, criterion, indicator, ICT.*